

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Селютін Сергій Тихонович

кандидат економічних наук, докторант,
Заклад вищої освіти «Університет трансформації майбутнього»
ORCID ID: 0020-0003-8018-8539
sselutin008@gmail.com

У статті обґрунтовано ризик-орієнтований підхід до формування аграрної політики України в умовах воєнної, ринкової, кліматичної та інституційної нестабільності. Уточнено його зміст як безперервного циклу ідентифікації, оцінювання, пріоритизації, реагування, моніторингу й перегляду ризиків. Систематизовано ключові загрози аграрному сектору та запропоновано інтегральний показник їх пріоритетності з урахуванням імовірності, масштабу наслідків, експозиції, адаптивної спроможності й системної пов'язаності. Розроблено багаторівневу модель розподілу відповідальності між виробниками, громадами, державою, страховиками та міжнародними партнерами. Визначено пакети превентивних, стабілізаційних і відновлювальних інструментів, територіальні профілі ризику, тригери підтримки та систему моніторингу. Обґрунтовано етапи впровадження моделі з урахуванням європейської інтеграції України.

Ключові слова: ризик-орієнтований підхід, аграрна політика, аграрний сектор, управління ризиками, стійкість, продовольча безпека, державна підтримка, агрострахування, територіальне таргетування, європейська інтеграція.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Аграрний сектор України одночасно виконує виробничу, експортну, соціальну та безпекову функції, а тому його стабільність безпосередньо впливає на продовольчу забезпеченість населення, зайнятість у сільській місцевості, валютні надходження й спроможність держави підтримувати відновлення економіки. У мирних умовах сільськогосподарська діяльність уже характеризується підвищеною залежністю від погоди, біологічних циклів, цінової кон'юнктури та сезонного фінансування. У нестабільному середовищі ці властивості поєднуються з воєнними загрозами, мінуванням земель, руйнуванням інфраструктури, порушенням логістики, енергетичними обмеженнями, дефіцитом працівників і регуляторною невизначеністю. Внаслідок цього окремі ризики перестають бути локальними та формують ланцюгові ефекти для виробників, переробки, торгівлі, громад і споживачів.

Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року визначає стійкість сільськогосподарського сектору, продовольчу безпеку, кліматично орієнтоване виробництво, модернізацію, цифровізацію та розвиток сільських територій як взаємопов'язані стратегічні напрями [1]. Чинна редакція Закону України «Про засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку» формує інституційні передумови для планування, фінансування, адміністрування й контролю заходів державної підтримки [2]. Водночас наявність стратегічних цілей і окремих інструментів ще не гарантує їх узгодженості з фактичним профілем ризиків, швидкого перегляду прі-

оритетів та справедливого спрямування ресурсів до найбільш уразливих груп і територій.

Переважна частина інструментів аграрної політики традиційно проєктується за галузевою, програмною або ресурсною логікою: визначається вид підтримки, коло одержувачів, бюджет і порядок подання заявок. Така логіка є необхідною для адміністрування, однак за високої невизначеності вона має суттєві обмеження. По-перше, рішення часто спираються на минулорічні показники, тоді як конфігурація загроз змінюється протягом сезону. По-друге, однакові правила не враховують відмінності між прифронтовими, деокупованими, посушливими, експортно залежними та відносно стабільними регіонами. По-третє, інструменти підтримки можуть дублювати один одного, послаблювати стимули до превентивних інвестицій або концентруватися у суб'єктів із кращим адміністративним доступом, а не з вищою суспільною потребою.

Окремою проблемою є домінування реактивного управління, коли додаткові компенсації, пільгові кредити чи гранти запроваджуються після матеріалізації збитків. Реакція на кризу залишається обов'язковою, особливо щодо катастрофічних воєнних або природних подій, але без превентивного компонента вона створює хронічну залежність від бюджетних рішень, не формує резервів і не підвищує адаптивної спроможності виробників. Ризик-орієнтована політика має змістити акцент із фінансування наслідків на оптимальне поєднання запобігання, зниження, передачі, спільного покриття та прийняття ризиків. Це потребує єдиної термінології, порівнюваних критеріїв, визначених власників ризику,



© Селютін С. Т., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

надійних даних і заздалегідь узгоджених процедур активності інструментів.

Отже, наукова проблема полягає у формуванні цілісної архітектури аграрної політики, у якій ризик є не додатковим розділом програми, а вихідною категорією для постановки цілей, вибору інструментів, розподілу відповідальності, бюджетування, моніторингу та коригування. Така архітектура повинна одночасно враховувати специфіку аграрного виробництва, системні наслідки війни, кліматичні зміни, євроінтеграційні зобов'язання та обмеженість публічних ресурсів. Вона також має забезпечувати баланс між підтримкою поточної безперервності виробництва і трансформаційними інвестиціями, які зменшують майбутню вразливість сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади аналізу ризиків у сільському господарстві сформовано у працях Дж. Хардейкера, Г. Лієна, Дж. Андерсона та Р. Хірне, які обґрунтували застосування імовірного аналізу, сценаріїв і методів прийняття рішень до виробничих та фінансових невизначеностей аграрного підприємства [13]. Ж.-П. Шавас розглядає ризик як невід'ємний елемент економічного вибору, що впливає на інвестиції, структуру виробництва, використання інформації та поведінку учасників ринку [20]. Ці підходи закладають методичну основу оцінювання імовірності та наслідків подій, проте державна політика потребує додаткового врахування суспільних ефектів, нерівності доступу, територіальних диспропорцій і системної взаємозалежності.

А. Комарек, А. Де Пінто та В. Сміт систематизували виробничі, ринкові, фінансові, інституційні й особисті ризики в аграрній сфері та наголосили на необхідності вивчення їх взаємодії, а не лише ізольованого впливу [14]. Для державного управління це положення є принциповим: одна подія може одночасно змінювати врожайність, витрати, ліквідність, кредитоспроможність, логістичні можливості та ціни. Тому проста сума окремих оцінок не відображає каскадних наслідків. Політика має ідентифікувати вузли поширення шоку, критичні залежності та суб'єкти, від яких залежить безперервність ланцюга створення вартості.

Концепція стійкості аграрних систем розвинена М. Меувіссен та співавторами, які запропонували оцінювати здатність системи виконувати основні функції шляхом поглинання шоку, адаптації та трансформації [15]. Н. Урруті, Д. Тайє-Лефевр і К. Юґ розмежували стабільність, робастність, вразливість та стійкість, показавши, що ефективна реакція на екстремальні й непередбачувані зміни залежить від різноманітності та адаптивної спроможності [16]. Отже, результативність аграрної політики доцільно вимірювати не лише обсягом виробленої продукції або наданої підтримки, а й часом відновлення, збереженням критичних функцій, диверсифікацією та здатністю переходити до менш вразливої моделі розвитку.

У доповідях OECD сформовано цілісний підхід до управління численними ризиками в аграрній сфері. Він передбачає розподіл ризиків за частотою та масштабом, першочергову відповідальність виробника за зви-

чайні підприємницькі коливання, використання ринкових інструментів для середнього шару та державне втручання переважно щодо катастрофічних ризиків [10; 11]. Важливими є рекомендації не підривати стимули до самозахисту, уникати непередбачуваних компенсацій і підтримувати інвестиції, які підвищують готовність до майбутніх шоків. Ці принципи потребують адаптації до України, де межа між підприємницьким і катастрофічним ризиком у багатьох регіонах зміщена внаслідок війни.

FAO розглядає втрати від катастроф у сільському господарстві як підставу для переходу від фінансування реагування до інвестицій у запобігання, раннє попередження та стійкість продовольчих систем [9]. Дослідження М. Лабера та співавторів демонструє, що шоки, пов'язані з війною в Україні, можуть поширюватися через багаторівневі міжнародні мережі виробництва і торгівлі продовольством [18]. Це підтверджує необхідність урахувати не лише прямі збитки окремого господарства, а й наслідки для переробки, внутрішньої доступності продовольства, експортних потоків, зайнятості та глобальних ринків.

Український контекст аграрної політики системно досліджено О. Нів'євським, П. Мартишевим і С. Квашею, які аналізують еволюцію державного регулювання, структуру сектору, продуктивність, інституційне середовище та напрями інтеграції до європейської політики [17]. На нормативному рівні актуальними є Стратегія до 2030 року [1], базовий закон про засади аграрної політики [2], законодавство про страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою [3], сільськогосподарську кооперацію [4] і План України в межах Ukraine Facility [5]. Вони створюють інституційну основу, але потребують операціоналізації через ризикові профілі, показники, правила активації підтримки та механізми міжвідомчої координації.

Європейський вимір представлений Регламентом (ЄС) 2021/2115, який пов'язує стратегічне планування Спільної аграрної політики з потребами, індикаторами результату, системами управління та інструментами управління ризиками [6], а також Регламентом (ЄС) 2024/792 про Ukraine Facility [7]. Стратегія «Від ферми до виделки» акцентує на стійкості, екологічній трансформації та безпеці харчового ланцюга [19]. Загальну процесну рамку надає ISO 31000:2018, відповідно до якої управління ризиками має бути інтегрованим у урядування, планування, прийняття рішень, моніторинг і комунікацію [12]. Поєднання цих підходів є методично доцільним для наближення України до європейських вимог без механічного копіювання інструментів, сформованих для стабільнішого середовища.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний науковий доробок, недостатньо розробленим залишається механізм перенесення ризикового аналізу з рівня окремого підприємства на рівень державної аграрної політики в умовах одночасної дії воєнних, кліматичних, ринкових та інституційних шоків. Бракує єдиної класифікації, що пов'язувала б джерело ризику, його носія, канал поширення, суспільний наслідок, відповідального суб'єкта й допусти-

мий інструмент реагування. Без такої логіки державна підтримка залишається набором програм, а не портфелем узгоджених заходів.

Потребують подальшого обґрунтування методи порівняння різнорідних ризиків і визначення порогів, за яких звичайний підприємницький ризик набуває системного або катастрофічного характеру. Недостатньо опрацьовано врахування адаптивної спроможності, територіальної експозиції та взаємопов'язаності ланцюгів. Також відсутня цілісна модель, яка поєднувала б ризик-реєстр, стрес-тестування політики, бюджетні рішення, об'єктивні тригери виплат, оцінювання додатковості підтримки й незалежний перегляд результатів.

Окремим невирішеним питанням є баланс відповідальності. Надмірне перенесення збитків на державу посилює моральний ризик і витісняє приватні інструменти; недостатнє втручання у випадку воєнних або інфраструктурних шоків може призвести до втрати виробничої бази, робочих місць та продовольчої доступності. Тому потрібна багаторівнева модель, у якій кожен шар ризику має визначеного первинного носія, механізм спільного покриття, умови державної участі та критерії завершення надзвичайної підтримки.

Формулювання цілей статті. Метою статті є теоретико-методичне обґрунтування ризик-орієнтованого підходу до формування аграрної політики України та розроблення практичної архітектури його впровадження в умовах нестабільного середовища.

Для досягнення мети поставлено завдання уточнити зміст і принципи підходу; систематизувати ключові ризики та канали їх поширення; запропонувати інтегральний показник пріоритетності; визначити етапи ризик-орієнтованого політичного циклу; обґрунтувати розподіл відповідальності й пакети інструментів за шарами ризику; розробити територіальні профілі, тригери підтримки, показники моніторингу та етапи інституційного впровадження.

Результати дослідження. Ризик-орієнтований підхід до формування аграрної політики пропонується визначати як систему принципів, процедур, даних та інструментів, за допомогою яких ризики для виконання суспільно значущих функцій аграрного сектору безперервно ідентифікуються, оцінюються, пріоритизуються, розподіляються між відповідальними суб'єктами, обробляються та переглядаються. Об'єктом управління при цьому є не лише подія або збиток, а траєкторія збереження функцій: доступність продовольства, безперервність виробництва, життєздатність господарств, зайнятість, експортна спроможність, відтворення природних ресурсів і розвиток сільських територій.

Запропонований підхід відрізняється від вузького антикризового управління за шістьма ознаками. Він є превентивним, оскільки передбачає інвестиції до настання події; портфельним, оскільки оцінює сукупність взаємопов'язаних загроз; територіально диференційованим, оскільки однаковий інструмент може мати різну ефективність у різних регіонах; динамічним, оскільки ризикові оцінки оновлюються за сигналами; багаторівневим, оскільки відповідальність розподіляється між приватним, місцевим, державним і міжнародним рівнями;

навчальним, оскільки кожна програма повинна генерувати дані для наступного циклу політики.

Базовим орієнтиром є не усунення всіх ризиків, що економічно неможливо, а досягнення прийнятної залишкового ризику за мінімальної суспільної вартості. Частина ризиків має прийматися виробником як елемент підприємництва, частина зменшуватися технологічними й організаційними рішеннями, частина передаватися через страхування, контракти чи кооперацію, а катастрофічна частина – покриватися спільно з державою та міжнародними партнерами. Критерієм вибору є не політична видимість інструменту, а його здатність зберегти критичну функцію, запобігти незворотній втраті активів і не послабити стимули до самозахисту.

До принципів ризик-орієнтованої аграрної політики віднесено: пропорційність втручання рівню ризику; субсидіарність і розміщення рішення на найнижчому спроможному рівні; додатковість публічних коштів; територіальне та групове таргетування; поєднання превенції, передачі й резервування; прозорість критеріїв; інтероперабельність даних; захист конкуренції; умовність надзвичайної підтримки; періодичне стрес-тестування; орієнтацію на відновлення функцій, а не лише компенсацію вартості знищених активів. Ці принципи узгоджуються з процесною логікою ISO 31000 [12] та підходами OECD до розподілу ризиків [10; 11].

Первинним елементом має стати таксономія аграрних ризиків. Її завдання полягає не у створенні вичерпного переліку подій, а у встановленні спільної мови для державних органів, громад, фінансових установ, страховиків і виробників. Для кожної групи необхідно визначити джерело, просторово-часовий масштаб, вразливі об'єкти, ранні сигнали, канали поширення, потенційний суспільний наслідок і доступні способи реагування.

Для порівняння неоднорідних загроз пропонується використовувати паспорт ризику. Він має містити унікальний код, опис події, територію й часовий горизонт, групи експозиції, джерела даних, індикатори раннього попередження, оцінку імовірності, наслідків і адаптивної спроможності, канали каскадного поширення, власника ризику, відповідального за дані, набір заходів, бюджетну експозицію, тригери ескалації та дату перегляду. Паспорти формують національний реєстр аграрних ризиків і регіональні профілі, які є доказовою основою програмних рішень.

Інтегральний показник пріоритетності повинен враховувати не лише класичний добуток імовірності та наслідків. Для аграрної політики важливими є експозиція – частка активів, виробництва, населення або територій, що підпадають під дію загрози; адаптивна спроможність – наявність резервів, альтернатив, страхування, доступу до фінансування й управлінських компетентностей; системна пов'язаність – здатність події поширюватися через логістику, переробку, торгівлю, фінанси та продовольчу доступність. З урахуванням цих складових пропонується така модель:

$$PR_i = P_i \times I_i \times E_i \times (1 - C_i) \times (1 + \alpha K_i),$$

де PR_i – пріоритетність i -го ризику; P_i – нормована імовірність або інтенсивність; I_i – тяжкість наслідків для

визначених функцій; E_i – експозиція; C_i – адаптивна спроможність у межах від 0 до 1; K_i – коефіцієнт системної пов'язаності; α – параметр чутливості, який встановлюється методикою. Множник $(1 - C_i)$ знижує пріоритет для систем із сильними власними механізмами реагування, а $(1 + \alpha K_i)$ підвищує його для ризиків із великим потенціалом каскадного поширення.

Формула є рамковою: ваги та шкали мають калібруватися на історичних даних, експертній валідації й сценарних тестах. Для практичного використання кожна складова оцінюється за п'яти- або десятибальною шкалою з подальшим нормуванням. Імовірність може визначатися за частотою подій, прогнозною інтенсивністю або сценарною правдоподібністю; наслідки – за втратою виробництва, доходу, зайнятості, експорту, продовольчої доступності та екосистемних функцій; експозиція – за просторовими й галузевими даними; спроможність – за диверсифікацією, резервами, страховим покриттям, альтернативною логістикою та доступом до фінансів. Результат не замінює професійного судження, але робить його прозорим і відтворюваним.

Доцільно встановлювати чотири орієнтовні рівні: низький, помірний, високий і критичний. Межі не повинні бути однаковими для всіх функцій: навіть малоімовірна подія може бути критичною, якщо стосується безпеки людей, незворотного забруднення чи втрати стратегічної інфраструктури. Для критичного ризику обов'язковими є міжвідомчий план, визначений резерв фінансування, сценарій безперервності та частіший перегляд. Для високого – цільова програма з показниками зниження вразливості. Для помірного – ринкові й превентивні інструменти. Низький ризик переважно моніториться та приймається.

Оцінювання має проводитися не лише для ризиків, а й для самої політики. Стрес-тест програми передбачає перевірку її результативності за базового, несприятли-

вого й екстремального сценаріїв. Аналізується, чи вистачає бюджету, чи не перевищує попит адміністративну спроможність, чи працюють канали виплат за відсутності електроенергії або зв'язку, чи не концентрується підтримка, чи зберігає інструмент стимули до страхування й інвестицій. Стрес-тест має передувати запуску великих програм і повторюватися після істотної зміни зовнішнього середовища.

Послідовність переходу від сигналу до управлінського рішення представлено як ризик-орієнтований політичний цикл. Він інтегрує аналітичну, бюджетну, програмну та контрольну функції й не допускає розриву між оцінкою загрози та фактичним інструментом підтримки. Основні етапи циклу наведено в табл. 1.

Центральною ідеєю циклу є ризикове нашарування. Перший шар охоплює часті й відносно невеликі коливання, які господарство повинно управляти самостійно через диверсифікацію культур і ринків, ліквідні резерви, договори, технологічну дисципліну, біобезпеку, енергоефективність та план безперервності. Держава в цьому шарі фінансує переважно інформацію, дорадництво, стандарти, інфраструктуру даних і доступ до базових сервісів, але не компенсує звичайний підприємницький збиток. Такий підхід зберігає відповідальність виробника та запобігає витісненню превентивної поведінки.

Другий шар становлять ризики середньої частоти й тяжкості, які доцільно передавати або розподіляти через ринок. До інструментів належать страхування врожаю, доходу й окремих індексів, форвардні контракти, гарантійні фонди, кооперативні резерви, взаємні фонди, кредитні лінії та хеджування цінних коливань. Публічна участь обґрунтована тоді, коли існує ринкова неспроможність: відсутність довгих даних, висока кореляція збитків, інформаційна асиметрія, надмірна стартова вартість або

Таблиця 1

Етапи ризик-орієнтованого циклу формування аграрної політики

Етап	Основні процедури та інструменти	Управлінський результат	Відповідальність і дані
1. Визначення функцій і контексту	Фіксація суспільно значущих функцій, цільових груп, територій, часових горизонтів і зовнішніх обмежень.	Паспорт політичної проблеми та критерії прийнятного ризику.	Центральний орган аграрної політики, громади, галузеві асоціації; стратегічні й статистичні дані.
2. Ідентифікація	Реєстр подій, причинно-наслідкові карти, консультації, аналіз даних, ранні сигнали та сценарії.	Перелік ризиків, власників, каналів поширення і прогалів даних.	Міжвідомча група; метеорологічні, ринкові, ветеринарні, безпекові, логістичні й супутникові дані.
3. Аналіз і пріоритизація	Оцінка Р, І, Е, С, К; сценарний аналіз, геопросторове картування, експертна валідація.	Ризиковий рейтинг, територіальні профілі та перелік критичних залежностей.	Аналітичний центр і власники даних; протокол якості та журнал версій.
4. Вибір стратегії реагування	Уникнення, зниження, передача, спільне покриття або прийняття; аналіз витрат і результатів.	Обґрунтований пакет заходів для кожного шару ризику.	Розробник програми, фінансові установи, страховики, громади та представники одержувачів.
5. Бюджетування і проєктування	Ризикове резервування, правила співфінансування, тригери, критерії доступу, запобіжники й план безперервності.	Паспорт програми з бюджетною експозицією та очікуваним зниженням ризику.	Розпорядник коштів, платіжна агенція, органи фінансового контролю; дані про витрати та охоплення.
6. Реалізація і моніторинг	Дашборди, автоматичні сигнали, перевірка заяв, контроль концентрації, аудит даних та зворотний зв'язок.	Своєчасне коригування параметрів і документований статус залишкового ризику.	Оператори програм, місцеві органи, незалежні верифікатори; адміністративні реєстри й польові дані.
7. Оцінювання і навчання	Оцінка додатковості, причинного ефекту, стійкості, побічних наслідків; перегляд припущень і порогів.	Рішення про масштабування, зміну, завершення або заміну інструменту.	Незалежні оцінювачі, аудит, наукові установи; відкриті набори з урахуванням захисту інформації.

Джерело: розроблено автором

виключення малих виробників. Підтримка повинна зменшувати бар'єр входу, а не оплачувати весь ризик.

Третій шар охоплює катастрофічні й системні події, з якими окремих виробників або страховиків не може впоратися без загрози банкрутства. Для України це передусім воєнне руйнування, тривала втрата доступу до земель, масштабне мінування, знищення критичної логістики чи зрошення, регіональна епізоотія або екстремальна природна катастрофа. Тут необхідні державні та міжнародні резерви, публічне перестраховування, грантове відновлення мінімально необхідних активів, швидкі соціальні заходи, реконструкція інфраструктури й координація продовольчих запасів. Умови мають бути попередньо визначені, щоб уникати вибіркових компенсацій.

Реформування агрострахування є одним із ключових напрямів. Законодавча база страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою існує [3], однак ризик-орієнтована модель потребує розширення якісних даних, стандартизованих продуктів, прозорого субсидування страхової премії, механізму врегулювання спорів і можливості публічного перестраховування катастрофічного шару. Перспективним є поєднання традиційного страхування збитку з погодними та врожайними індексами. Водночас індексні продукти мають проходити перевірку базисного ризику, щоб виплата не відривалася від фактичного стану виробника.

Державна компенсація частини страхової премії повинна бути умовною. Вищий рівень підтримки доцільно надавати малим виробникам, кооперативам, господарствам на територіях із підтвердженою експозицією та учасникам, які впроваджують заходи зниження ризику. Необхідно уникати ситуації, коли субсидія стимулює страхування завідомо надмірно ризикової практики без адаптації. Тому договір може передбачати мінімальні вимоги до сівозміни, біобезпеки, пожежної безпеки, обліку та плану безперервності, а держава – фінансувати аудит і частину вартості превентивних інвестицій.

Кредитні гарантії також мають будуватися на портфельному ризику. Замість однакової компенсації процентної ставки доцільно покривати ту частину ризикової премії, яка виникає через зовнішній системний шок, але не через слабку бізнес-модель. Розмір гарантії може залежати від територіального профілю, виду інвестиції, диверсифікації та наявності страхування. Для відновлювальних проєктів потрібне змішане фінансування, у якому грант покриває суспільний ефект або воєнну втрату, пільговий борг – життєздатну частину, а приватний внесок підтверджує відповідальність одержувача.

Кооперація виконує функцію колективного управління ризиком. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» створює правову основу спільної діяльності [4]. Ризик-орієнтована політика може підтримувати не сам факт створення кооперативу, а конкретну спроможність: спільне зберігання, сушіння, охолодження, лабораторний контроль, резервне енергопостачання, закупівлю ресурсів, страхування або доступ до альтернативного ринку. Показником результату має бути зниження вартості, часу простою чи концентрації експозиції, а не лише кількість зареєстрованих організацій.

Територіальна диференціація є обов'язковою, оскільки середня національна оцінка приховує різні комбінації загроз. Пропонується виділяти щонайменше п'ять профілів: прифронтові й деокуповані території з воєнною та мінною експозицією; безпечно чутливі прикордонні території; посушливі регіони з дефіцитом води та пошкодженим зрошенням; логістично залежні експортні регіони; відносно стабільні території, здатні приймати релоковані потужності й розвивати переробку. Профіль є динамічним і переглядається за даними, а не закріплюється як постійна пільгова категорія.

Для прифронтового профілю пріоритетами є безпека людей, розмінування, підтвердження придатності земель, мінімальне відновлення активів, мобільні потужності, резервне живлення та компенсація неринкового воєнного ризику. Для посушливого – водоефективність, зрошувальна інфраструктура, посухостійкі технології, ґрунтозбереження та індексне страхування. Для логістично залежного – диверсифікація маршрутів, зберігання, переробка й контрактні інструменти. Для стабільнішого профілю доцільно підтримувати інвестиції, що зменшують загальнонаціональну концентрацію виробничих і логістичних ризиків.

Бюджетна складова передбачає формування «ризикового бюджету» – не окремого фонду для всіх випадків, а системи відображення умовних зобов'язань, резервів, гарантій, страхової участі та потенційної потреби за сценаріями. Для кожної програми розраховується максимальна бюджетна експозиція, очікувана виплата, частка превентивних витрат і джерела фінансування катастрофічного шару. Це дозволяє порівнювати вартість запобігання з вартістю реагування та не створювати прихованих зобов'язань, які матеріалізуються під час кризи.

Євроінтеграція вимагає поєднання ризик-орієнтованості з результативним плануванням. Регламент (ЄС) 2021/2115 передбачає стратегічні плани, індикатори та інструменти управління ризиками [6], а План України й Ukraine Facility пов'язують фінансування з реформами, інвестиціями та контрольними механізмами [5; 7]. Тому українська модель має бути сумісною з майбутньою платіжною агенцією, інтегрованою системою адміністрування і контролю, екологічними умовами та аудитом результатів. Водночас перехідний період повинен враховувати надзвичайну воєнну експозицію, якої не мають більшість держав-членів ЄС.

Практичне впровадження пропонується здійснювати у чотири етапи. На першому етапі формуються таксономія, методика PR, каталог даних, модель паспорта ризику, перелік власників та нормативна основа. Одночасно проводиться аудит чинних програм: для кожної визначається ризикова мета, цільова функція, перекриття з іншими інструментами, бюджетна експозиція й наявність показників. Програми без підтвердженого механізму впливу мають бути змінені, об'єднані або завершені.

На другому етапі запускаються пілоти для різних територіальних профілів. Доцільно обрати регіони з відмінними комбінаціями воєнної, кліматичної, логістичної та фінансової експозиції. Пілот повинен включати не лише виплату, а весь цикл: ризик-реєстр, місцеву вери-

фікацію, цифровий обмін даними, тригер, інструмент, моніторинг і незалежну оцінку. Порівняння пілотів дозволить відкалібрувати ваги, визначити адміністративну вартість і виявити небажані стимули до масштабування.

Третій етап передбачає інтеграцію моделі з середньостроковим бюджетуванням, державною підтримкою, страхуванням, гарантіями, програмами відновлення та регіональними стратегіями. На цьому етапі створюється спільний дашборд, запроваджується ризиковий додаток до паспортів бюджетних програм, узгоджуються дані з платіжною та контрольною системами. Особливе значення має сумісність із європейськими індикаторами й вимогами, але показники повинні відображати також українську воєнну специфіку.

Четвертий етап полягає в інституціоналізації щорічного перегляду. Перед формуванням бюджету публікується агрегований огляд аграрних ризиків, проводиться стрес-тест портфеля підтримки й оцінюється достатність резервів. Після завершення року незалежна оцінка визначає фактичне зниження ризику, справедливості доступу, додатковості і побічні ефекти. Результати мають впливати на продовження програм та їх фінансування. Таким чином формується замкнений цикл доказової політики, а не формальна звітність про виконані заходи.

Запропонована модель не скасовує необхідності політичного вибору. Вона встановлює дисципліну, за якої пріоритети пояснюються через ризик для суспільно значущих функцій, альтернативи порівнюються, а припущення й обмеження фіксуються. В умовах неповних даних можуть застосовуватися експертні оцінки, однак вони повинні мати протокол, діапазон невизначеності та дату перегляду. Це зменшує ризик маскування суб'єктивного рішення під математичну точність і підтримує довіру учасників.

Висновки. Ризик-орієнтований підхід є доцільною основою модернізації аграрної політики України, оскільки перетворює управління нестабільністю з набору постфактум рішень на безперервний цикл передбачення, пріоритизації, розподілу відповідальності, реагування та навчання. Його ключовою відмінністю є орієнтація на збереження суспільно значущих функцій аграрного сек-

тору й сільських територій, а не лише на компенсацію окремих збитків або освоєння бюджетних коштів.

У дослідженні систематизовано безпекові, кліматичні, біологічні, ринкові, логістичні, фінансові, ресурсні, кадрові, інституційні та цифрові ризики. Обґрунтовано, що їх слід оцінювати з урахуванням імовірності, тяжкості наслідків, експозиції, адаптивної спроможності й системної пов'язаності. Запропонований інтегральний показник PR забезпечує порівнювану основу для ризикового рейтингу, територіальних профілів, бюджетної пріоритизації та визначення частоти перегляду.

Розроблено семиетапний політичний цикл, що охоплює визначення функцій і контексту, ідентифікацію, аналіз, вибір стратегії, бюджетування, реалізацію, моніторинг та оцінювання. Запропоновано розподіляти ризики на звичайний, ринково передаваний і катастрофічний шари. Відповідно, державна участь має змінюватися від інформації та превенції до часткового зниження ринкових бар'єрів і спільного покриття системних втрат. Така логіка обмежує моральний ризик і водночас захищає виробничу базу у випадках, коли приватна спроможність об'єктивно недостатня.

Практичними елементами моделі є паспорт і реєстр ризиків, територіальні профілі, об'єктивні тригери підтримки, стрес-тест програм, ризиковий бюджет, інтероперабельний контур даних, міжвідомча координація та система показників стійкості, справедливості, ринкового розвитку й бюджетної ефективності. Їх поетапне впровадження доцільно пов'язати з реалізацією Стратегії до 2030 року, реформою системи державної підтримки та наблизенням до механізмів Спільної аграрної політики ЄС.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на емпіричне калібрування запропонованого показника, визначення порогів для різних галузей і територій, побудову карт каскадних залежностей, оцінювання базисного ризику індексного страхування та розроблення методів причинного вимірювання ефекту державної підтримки. Окремої уваги потребує поєднання відкритості даних із захистом комерційної та безпекової інформації в умовах воєнного стану.

Список використаної літератури:

1. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.07.2026).
2. Про засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення: 10.07.2026).
3. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України від 09.02.2012 № 4391-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17#Text> (дата звернення: 10.07.2026).
4. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21.07.2020 № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення: 10.07.2026).
5. Про схвалення Плану України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.03.2024 № 244-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.07.2026).
6. Regulation (EU) 2021/2115 of the European Parliament and of the Council of 2 December 2021 establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the common agricultural policy. Official Journal of the European Union. 2021. L 435. P. 1–186. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/2115/oj> (дата звернення: 10.07.2026).
7. Regulation (EU) 2024/792 of the European Parliament and of the Council of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. Official Journal of the European Union. 2024. L 2024/792. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj> (дата звернення: 10.07.2026).

8. World Bank, Government of Ukraine, European Commission, United Nations. Ukraine Fourth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4): February 2022 – December 2024. Washington, DC : World Bank, 2025. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2025/02/25/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released> (дата звернення: 10.07.2026).
9. FAO. The Impact of Disasters on Agriculture and Food Security 2023: Avoiding and Reducing Losses through Investment in Resilience. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2023. 168 p. DOI: <https://doi.org/10.4060/cc7900en>
10. OECD. Strengthening Agricultural Resilience in the Face of Multiple Risks. Paris : OECD Publishing, 2020. 168 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/2250453e-en>
11. OECD. Managing Risk in Agriculture: A Holistic Approach. Paris: OECD Publishing, 2009. 168 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264075313-en>
12. ISO 31000:2018. Risk management – Guidelines. 2nd ed. Geneva : International Organization for Standardization, 2018. 16 p. URL: <https://www.iso.org/standard/65694.html> (дата звернення: 10.07.2026).
13. Hardaker J. B., Lien G., Anderson J. R., Huirne R. B. M. Coping with Risk in Agriculture: Applied Decision Analysis. 3rd ed. Wallingford: CABI, 2015. 288 p.
14. Komarek A. M., De Pinto A., Smith V. H. A review of types of risks in agriculture: What we know and what we need to know. *Agricultural Systems*. 2020. Vol. 178. Article 102738. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2019.102738>
15. Meuwissen M. P. M. et al. A framework to assess the resilience of farming systems. *Agricultural Systems*. 2019. Vol. 176. Article 102656. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2019.102656>
16. Urruty N., Tailliez-Lefebvre D., Huyghe C. Stability, robustness, vulnerability and resilience of agricultural systems. A review. *Agronomy for Sustainable Development*. 2016. Vol. 36. Article 15. DOI: <https://doi.org/10.1007/s13593-015-0347-5>
17. Nivievskiy O., Martyshchev P., Kvasha S. Agricultural Policy in Ukraine. 2023. URL: <https://arxiv.org/abs/2305.01478> (дата звернення: 10.07.2026).
18. Laber M., Klimek P., Bruckner M., Yang L., Thurner S. Shock propagation from the Russia–Ukraine conflict on international multilayer food production network determines global food availability. *Nature Food*. 2023. Vol. 4. P. 508–517. DOI: <https://doi.org/10.1038/s43016-023-00771-4>
19. European Commission. A Farm to Fork Strategy for a Fair, Healthy and Environmentally-Friendly Food System. COM(2020) 381 final. Brussels, 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0381> (дата звернення: 10.07.2026).
20. Chavas J.-P. Risk Analysis in Theory and Practice. Amsterdam : Elsevier Academic Press, 2004. 256 p.

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024). Pro skhvalennia Stratehii rozvytku silskoho hospodarstva ta silskykh terytorii v Ukraini na period do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2025–2027 rokakh [On approval of the Strategy for the Development of Agriculture and Rural Areas in Ukraine until 2030 and the operational action plan for its implementation in 2025–2027]: Order No. 1163-r of 15 November 2024. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text> (accessed 10 July 2026) (in Ukrainian).
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2004). Pro zasady derzhavnoi ahrarnoi polityky ta derzhavnoi polityky silskoho rozvytku [On the Principles of State Agricultural Policy and State Rural Development Policy]: Law of Ukraine No. 1877-IV of 24 June 2004. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (accessed 10 July 2026) (in Ukrainian).
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2012). Pro osoblyvosti strakhuvannia silskohospodarskoï produktsii z derzhavnoiu pidtrymkoiu [On the Peculiarities of Insurance of Agricultural Products with State Support]: Law of Ukraine No. 4391-VI of 9 February 2012. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17#Text> (accessed 10 July 2026) (in Ukrainian).
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2020). Pro silskohospodarsku kooperatsiiu [On Agricultural Cooperation]: Law of Ukraine No. 819-IX of 21 July 2020. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (accessed 10 July 2026) (in Ukrainian).
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024). Pro skhvalennia Planu Ukrainy [On approval of the Ukraine Plan]: Order No. 244-r of 18 March 2024. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2024-%D1%80#Text> (accessed 10 July 2026) (in Ukrainian).
6. European Parliament and Council of the European Union (2021). Regulation (EU) 2021/2115 of 2 December 2021 establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the common agricultural policy. Official Journal of the European Union, L 435, pp. 1–186. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/2115/oj> (accessed 10 July 2026).
7. European Parliament and Council of the European Union (2024). Regulation (EU) 2024/792 of 29 February 2024 establishing the Ukraine Facility. Official Journal of the European Union, L 2024/792. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/792/oj> (accessed 10 July 2026).
8. World Bank, Government of Ukraine, European Commission and United Nations (2025). Ukraine Fourth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4): February 2022 – December 2024. Washington, DC: World Bank. Available at: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2025/02/25/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released> (accessed 10 July 2026).
9. FAO (2023). The Impact of Disasters on Agriculture and Food Security 2023: Avoiding and Reducing Losses through Investment in Resilience. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations. 168 p. DOI: <https://doi.org/10.4060/cc7900en>
10. OECD (2020). Strengthening Agricultural Resilience in the Face of Multiple Risks. Paris: OECD Publishing. 168 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/2250453e-en>

11. OECD (2009). *Managing Risk in Agriculture: A Holistic Approach*. Paris: OECD Publishing. 168 p. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264075313-en>
12. International Organization for Standardization (2018). *ISO 31000:2018. Risk management – Guidelines*. 2nd ed. Geneva: ISO. 16 p. Available at: <https://www.iso.org/standard/65694.html> (accessed 10 July 2026).
13. Hardaker J.B., Lien G., Anderson J.R. and Huirne R.B.M. (2015). *Coping with Risk in Agriculture: Applied Decision Analysis*. 3rd ed. Wallingford: CABI. 288 p.
14. Komarek A.M., De Pinto A. and Smith V.H. (2020). A review of types of risks in agriculture: What we know and what we need to know. *Agricultural Systems*, vol. 178, article 102738. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2019.102738>
15. Meuwissen M.P.M. et al. (2019). A framework to assess the resilience of farming systems. *Agricultural Systems*, vol. 176, article 102656. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2019.102656>
16. Urruty N., Tailliez-Lefebvre D. and Huyghe C. (2016). Stability, robustness, vulnerability and resilience of agricultural systems. A review. *Agronomy for Sustainable Development*, vol. 36, article 15. DOI: <https://doi.org/10.1007/s13593-015-0347-5>
17. Nivievskiy O., Martyshev P. and Kvasha S. (2023). *Agricultural Policy in Ukraine*. Available at: <https://arxiv.org/abs/2305.01478> (accessed 10 July 2026).
18. Laber M., Klimek P., Bruckner M., Yang L. and Thurner S. (2023). Shock propagation from the Russia–Ukraine conflict on international multilayer food production network determines global food availability. *Nature Food*, vol. 4, pp. 508–517. DOI: <https://doi.org/10.1038/s43016-023-00771-4>
19. European Commission (2020). *A Farm to Fork Strategy for a Fair, Healthy and Environmentally-Friendly Food System*. COM(2020) 381 final. Brussels. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0381> (accessed 10 July 2026).
20. Chavas J.-P. (2004). *Risk Analysis in Theory and Practice*. Amsterdam: Elsevier Academic Press. 256 p.

Serhii Seliutin, Candidate of Economic Sciences, Doctoral Student, Higher Educational Institution “University of Future Transformation”.

RISK-ORIENTED APPROACH TO THE FORMATION OF UKRAINE'S AGRICULTURAL POLICY IN AN UNSTABLE ENVIRONMENT

The article provides a theoretical and methodological substantiation of a risk-oriented approach to the formation of Ukraine's agricultural policy under conditions of military, market, climatic, logistical, financial and institutional instability. The approach is interpreted as the systematic integration of risk management into the entire public-policy cycle rather than as a set of isolated anti-crisis measures. Its core consists of continuous identification, analysis, prioritisation, treatment, monitoring, communication and revision of risks affecting agricultural producers, rural communities, food chains and national food security. The study applies systemic, institutional, comparative, scenario and matrix methods and draws on the principles of ISO 31000, OECD agricultural resilience policy, the Common Agricultural Policy of the European Union and current Ukrainian strategic documents. The main risk groups are systematised, including security and war-related threats, climate and environmental hazards, biological risks, market and price volatility, logistics and infrastructure disruptions, financial and credit constraints, energy and resource shortages, labour deficits, regulatory uncertainty and digital risks. An author's integral priority indicator is proposed. It combines the probability of a risk event, the severity of its consequences, the exposure of the target system, the available adaptive capacity and the degree of systemic interconnectedness. This indicator is intended to support transparent comparison of heterogeneous risks and evidence-based allocation of limited public resources. A multi-level model for distributing responsibility among agricultural producers, cooperatives, local communities, insurers, financial institutions, the state and international partners is developed. The model differentiates routine, market-insurable and catastrophic risks and links each layer to an appropriate package of preventive, stabilising and recovery instruments. The article also proposes territorial risk profiles, objective triggers for activating support, policy stress testing, a national agricultural risk register and a system of performance and resilience indicators. Particular attention is paid to preventing moral hazard, adverse selection, excessive concentration of support and substitution of private investment by public funds. The practical significance of the results lies in the possibility of using the proposed architecture for the design of state support programmes, agricultural insurance, credit guarantees, recovery investments, climate-adaptation measures and the gradual alignment of Ukrainian agricultural policy with the EU acquis.

Keywords: risk-oriented approach, agricultural policy, agricultural sector, risk management, resilience, food security, state support, agricultural insurance, territorial targeting, European integration.

Дата надходження статті: 14.07.2026

Дата прийняття статті до публікації: 10.08.2026

Дата публікації статті: 03.09.2026